

Četvrto izdanje

SMJERNICE ZA LIJEČENJE PACIJENATA SA COVID-19

Banja Luka, februar 2021

Medicinski fakultet
Univerziteta u Banjoj Luci

Protokol sačinila „Ekspertska grupa za izradu terapijskih protokola i smjernica za liječenje bolničkih pacijenata sa COVID-19“ Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske:

***Ranko Škrbić,
Antonija Verhaz,
Peđa Kovačević,
Maja Travar,
Tijana Kovačević,
Jela Aćimović,
Saša Vujnović,
Mijomir Pelemiš i
Ognjen Gajić***

SMJERNICE ZA LIJEČENJE PACIJENATA SA COVID-19

Četvrto izdanje

Oblik 1.

Asimptomatska klinička slika

Bolesnici sa potvrđenom COVID-19 (RT-PCR) bez komorbiditeta i sa blagim oblikom infekcije bez respiratornih smetnji. Kućno liječenje, samoizolacija.

KUĆNO LIJEČENJE - Izolacija

Vitaminska th: Vitamin D3 tbl. ili kapi 2000 ij u jednoj dozi; **Vitamin C** tbl. 2g.
Simptomatska th: antipiretici, analgetici, dekonjestivi

*Napomena: U ovom stadijumu bolesti NE DAVATI ANTIBIOTIKE

Oblik 2.

Blaga klinička slika

Bolesnici bez komorbiditeta i sa blagim oblikom infekcije (hospitalizovani pacijenti sa početnim znakovima pneumonije, sa ili bez znakova hipoksije; SpO₂>94%).

HOSPITALIZACIJA

Antikoagulantna th: Niskomolekulni heparin (prema prilogu 2)
Antivirusna th: (započeti najkasnije do 5. dana od početka tegoba):
favipiravir tbl. 1600 mg na 12 h, prvi dan, zatim 600 mg na 12h još 4 dana) ili
remdesivir amp. 200 mg i.v. prvi dan, zatim 100 mg i.v./dan još 9 dana.
Vitaminska th: Vitamin D3 2000 ij 1x1, Vitamin C 1x2g

Oblik 3.

Umjereno teška klinička slika

Bolesnici sa ili bez komorbiditeta i sa umjereno teškim oblikom infekcije (pneumonija sa znacima hipoksije).

Antikoagulantna th: Niskomolekulni heparin prema prilogu 2
Vitaminska th: Vitamin D3 2000 ij 1x1, Vitamin C 1x2g
Oksigenoterapija: nazalni kateter ili maska (O₂ 10-15 L/min). Ciljna saturacija O₂ 92% - 96%.
Antivirusna th: favipiravir tbl. 1600 mg na 12 h, prvi dan, zatim 600 mg na 12h još 4 dana) ili remdesivir amp. 200 mg i.v. prvi dan, zatim 100 mg i.v./dan još 9 dana. Primjeniti **plazmu rekonvalescenata** (unutar 2 nedelje od početka tegoba). **Antibiotska th:** Primjeniti prema vodiču za racionalnu primjenu antibiotika.
Kortikosteroidna th: (prilog 1).
Tocilizumab 8 mg/kg i.v. (max. 800 mg/dozi), po potrebi ponoviti nakon 12 h.

Oblik 4.

Teška klinička slika

Svi bolesnici sa komorbiditetima sa teškim oblikom infekcije, sa obostranom pneumonijom, teška hipoksija, febrilnost, multiple opacifikacije na RTG-u pluća i znacima respiratorne insuficijencije.

Antikoagulantna th: Niskomolekulni heparin prema prilogu 2
Vitaminska th: Vitamin D3 2000 ij 1x1, Vitamin C 1x2g
Oksigenoterapija: nazalni kateter ili maska (O₂ 10-15 L/min). Ciljna saturacija O₂ od 92% do 96%.
Antibiotska th: Prema vodiču za racionalnu primjenu antibiotika.
Antivirusna th: (ako je prošlo manje od 5. dana od početka tegoba. Ukoliko izostane terapijski odgovor nakon primjene antivirusne th. ≥5 dana od početka tegobe, primjeniti **plazmu rekonvalescenata** (unutar 2 nedelje od početka tegoba), započeti **kortikosteroidnu th.** (prilog 1). Po potrebi **tocilizumab** 8 mg/kg i.v.

Oblik 5.

Veoma teška klinička slika

Kritično oboljeli pacijenti kojima je neophodno liječenje u jedinicama intenzivnog liječenja uz primjenu svih dostupnih mjera intenzivnog liječenja.

ARDS: Primjeniti sve dostupne mjere/kombinacije intenzivnog liječenja.
Oksigenoterapija: Neinvazivna i invazivna mehanička ventilacija, terapija visokoprotocnim kiseonikom, VV ECMO.
Kortikosteroidna th: Primjena kortikosteroida kod pacijenata sa ARDS-om srednje teške i teške kategorije (PO₂/F_O₂ manji od 200) i kod pacijenata koji imaju ARDS i šok. **Deksametazon** 6-12 mg/dan 1x1 i.v. u toku 10 dana (bez smanjivanja doze) ili **metilprednizolon** 1-2 mg/kg tt podijeljeno u dvije doze tokom 10 dana. Kod postojanja septičnog šoka dati **hidrokortizon** 3x 100 mg i.v. do hemodinamske stabilizacije.
Antikoagulantna th: Nefrakcionisani heparin ili LMWH (prema prilogu 2).
Citokinska oluja (visok nivo IL-6, skok nivoa fibrinogena, D-dimera i CRP-a: razmotriti primjenu **tocilizumab**-a 8 mg/kg i.v. u jednoj dozi (maks. do 800 mg po dozi). Ukoliko nema kliničkog poboljšanja može se dati druga doza od 8 mg/kg i.v. (max 800 mg) 12h nakon prve doze.

Početak razvoja ARDS-a

TERAPIJSKE NAPOMENE I

Koronavirus (SARS-CoV-2) je novi virus i postoji veoma malo naučnih dokaza za primjenu farmakoterapije u liječenju oboljelih, tako da ne postoji trenutno nijedan kauzalni lijek čija primjena je odobrena za liječenje oboljelih od COVID-19. Preporuke u ovom dokumentu bazirane su na dokazima iz literature koji su dostupni do danas (i podložne su promjeni sa generisanjem novih dokaza).

- Nijedna od navedenih terapijskih opcija još uvek nema sigurnu potvrdu efikasnosti u velikim randomizovanim kliničkim studijama.
- Iskustvo drugih centara je pokazalo da je neophodno terapiju započeti u ranoj fazi bolesti; započinjanje terapije u kasnim fazama bolesti nije imalo pozitivan ishod.
- Osnovni kriterijum za početak terapije je prisutnost znakova zapaljenja pluća uz potvrđeno prisustvo virusa SARS-CoV-2 sa brzim antigenskim ili RT-PCR testom. Odsustvo pozitivnog testa kod jasne kliničke slike upale pluća ne odlaže primjenu terapije.
- Pacijenti sa povišenim rizikom su svi koji su stariji od 60 godina, kao i pacijenti sa komorbiditetima: dijabetes, gojaznost, kardiovaskularna oboljenja, arterijska hipertenzija, hronična bolest plućna, maligniteti i imunodeficijencija.
- Prije započinjanja terapije potrebno je provjeriti potencijalne interakcije sa lijekovima za liječenje COVID-19; za sve detalje pogledati na (<http://covid19-druginteractions.org/>).
- Preventivna primjena antibiotika, kao i započinjanje terapije rezervnim antibioticima je u suprotnosti sa principima racionalne primjene antibiotika. Antibiotička terapija nije opravdana kod bolesnika koji imaju oblike 1 i 2 bolesti.
- U slučaju kliničke sumnje ili dokazane bakterijske/gljivične superinfekcije u protokol liječenja se uključuju i antibakterijski i antigljivični lijekovi po principu racionalne primjene.

- **Dokazana je korist od primjene kortikosteroida** (deksametazon 6 mg/dan, 10 dana) u terapiji kritično oboljelih (RECOVERY studija).
- U toku je više kliničkih studija koje ispituju **efikasnost favipiravira** kao potentne antivirusne terapije za COVID-19.
- Primjena tocilizumaba je i dalje kontradiktorna. Do danas su publikovane studije čiji su rezultati oprečni kada je riječ o COVID-19 kritično oboljelim pacijentima (COVACTA vs. RECOVERY).
- U slučaju citokinske oluje primijeniti metilprednizolon u dozi od 1-2 mg/kg tt dnevno (podijeljeno u dvije doze) u trajanju do deset dana.
- Kod bolesnika koji su u visokom riziku od razvoja tromboembolijskih komplikacija razmotriti **uvođenje terapijskih doza antikoagulantnih lijekova.**

- Kontraindikacije za primjenu remdesivira: multi-organska disfunkcija, povišen nivo ALT-a više od 5x od gornje granice referentne vrijednosti, klirens kreatinina <30 mL/min, dijaliza, korišćenje druge antivirusne terapije.
- Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) ne podržava primjenu remdesivira.
- Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je zvanično odobrila korišćenje nesteroidnih antiinflamatornih lijekove u toku infekcije sa COVID-19 (ibuprofen, diklofenak).

TERAPIJSKE NAPOMENE II

Kortikosteroidi

- Primjeniti ih od oblika 3 bolesti u slučaju progresije nalaza na plućima, i/ili porasta markera zapaljenja.
- Prema karakteristikama bolesnika odabrati lijek, dozu i dužinu liječenja (Prilog 1).

Tocilizumab

- Primjeniti ga od oblika 3 bolesti u slučaju progresije nalaza na plućima, i/ili porasta markera zapaljenja, sa vidnim pogoršanjem kliničkog stanja, progresijom hipoksemije, uz prethodno primjenjene druge preporučene terapijske mjere.
- Indikacija za primjenu je IL-6 ≥ 40 ng/l, uz porast CRP > 50 mg/l (ili trostruki porast koncentracije CRP unutar 48h) uz znakove masivne pneumonije praćene sa ≥ 25 resp/min, SpO₂ $< 93\%$ (mjereno pulsnom oksimetrijom).
- Kontraindikacije za primjenu tocilizumab-a: Poznata alergija na tocilizumab ili druga monoklonska At, koegzistentna/vjerovatna infekcija (koju će tocilizumab pogoršati), povišene koncentracije AST ili ALT > 10 x iznad gornje referentne vrijednosti, trudnoća.
- Doziranje: 8 mg/kg u vidu intravenske infuzije. Maksimalna doza ne bi trebalo da bude veća od 800 mg. Lijek se treba rastvoriti u 250ml 0.9% NaCl i ordinirati u vidu infuzije u trajanju od 1h. Ordinirati drugu dozu lijeka nakon 12h po istom postupku.

Antivirusni lijekovi

- Početak primjene najkasnije u prvih 5-7 dana od pojave simptoma, uz Rtg nalaz nalaz teške upale pluća i potrebom za oksigenom terapijom.
- Primjena po nalogu infektologa u COVID centru.
- Prva terapijska opcija je favipiravir (oralno); druga opcija je remdesivir (parenteralno).

Antikoagulantni lijekovi

- Povišene vrednosti D dimera i/ili njegov porast su indikacija za hospitalizaciju i primjenu niskomolekularnog heprina.
  - blagi oblik bolesti: primjeniti profilaktičku dozu LMWH
  - srednje teški oblik bolesti: profilaktičke doze LMWH
  - teški oblik bolesti i pacijenti koji se liječe u jedinicama intenzivnog liječenja: profilaktičke doze LMWH 2x dan ili terapijske doze LMWH
  - kod vjerovatne/dokazane tromboze se preporučuje terapijska doza LMWH
- Niskomolekularni heparin i varfarin se mogu primjeniti kod trudnica s obzirom da ne dovode do antikoagulantnih neželjenih pojava kod novorođenčadi i ne koncentrišu se u majčinom mlijeku (Prilog 2).

Imunoglobulini

- Primjeniti kod teških formi bolesti (oblik 4 i 5) sa nedostatkom ili smanjenom koncentracijom imunoglobulina.

Plazma rekonvalescenata: *(još uvijek nema kliničkih dokaza o djelotvornosti rekonvalescentne plazme)

- Pacijenti sa rapidnim pogoršanjem opšteg stanja (oblik 3, 4 ili 5).
- Ukoliko nije prošlo više od 2 nedelje od početka tegoba
- Pozitivan PCR test ili drugi dokaz prisustva virusa SARS-CoV-2
- Preporučena infuziona doza 200-500 ml (4-5 ml/kg), dva puta
- Indikacija za primjenu plazme prema scoring sistemu (Prilog 3): od 0 do 10 - nema indikacije za terapiju plazmom, od 11 do 13 - relativna indikacija za primjenu plazme (odluka uz konsultaciju sa infektologom), od 14 do 20 - apsolutna indikacija za primjenu plazme

Prilog 1. KORTIKOSTEROIDNA TERAPIJA U LIJEČENJU PACIJENATA SA COVID-19

- Kortikosteroidna terapija se ne savjetuje kod asimptomatskih i lakših formi bolesti (oblik 1 i 2).
- Kod bolesnika sa lakšom formom bolesti i prisutnim komorbiditetima (RA, sarkoidoza, IBP, astma, HOBP...) nastaviti sa kortikosteroidnom terapijom u cilju liječenja osnovne bolesti. Kod pacijenata na inhalacionoj kortikosteroidnoj terapiji u sklopu osnovne bolesti (npr. astma ili HOBP) dati parenteralno minimalne doze kortikosteroida (najčešće 20-40 mg metilprednizolona u sklopu deopstruktivne terapije, ako se radi o istovremenom pogoršanju njihove osnovne bolesti).
- Kortikosteroidna terapija se savjetuje kod pacijenata sa početnim/teškim ARDS-om (oblik 4 i 5) i kod pacijenata sa umjereno teškom kliničkom slikom (oblik 3) ukoliko postoje znaci pogoršanja kliničkog stanja, a u cilju sprečavanja progresije bolesti i razvoja ARDS-a.
- Znakovi koji ukazuju na pogoršanje kliničkog stanja u sklopu COVID-19 su:
  1. Porast vrednosti CRP >30 mg/l (ili trostruki porast koncentracije unutar 48h)
  2. Znaci radiografske progresije COVID-19 pneumonije (Rtg/CT)
  3. Pad vrijednosti SpO₂
- Kortikosteroidna terapija se savjetuje kod pacijenata na oksigenoj terapiji sa pogoršanjem COVID-19 pneumonije ili pacijenata sa ARDS-om na MV (metilprednizolon 1-2 mg/kg tt na dan, podijeljeno u dvije doze ili dexametazon 6-12 mg/dan p.o. Ukoliko dođe do poboljšanja, terapiju nastaviti sa postepenim smanjenjem doze tokom 5-7 dana, do ukupno 10 dana.
- Kortikosteroidna terapija je indikovana kod bolesnika sa pretećim ARDS-om u cilju sprečavanja "citokinske oluje", kao i kod septičkog šoka i multiorganske disfunkcije (metilprednizolon 2 mg/kg tt parenteralno).
- Remdesivir potencijalno može da utiče na dejstvo deksametazona ukoliko se primjenjuju kao kombinovana terapija (remdesivir inhibira enzim CYP3A4 koji deksametazon aktivira).
- * Za gastroprotekciju, sve vrijeme trajanja kortikosteroidne terapije koristiti inhibitore protonske pumpe (pantoprazol 2x20 mg) ili pantoprazol amp 40mg 1x1 (ili 2) i.v. (dok je pacijent na mehaničkoj ventilaciji).

Prilog 2a. PRIMJENA ANTIKOAGULANTNE TERAPIJE KOD PACIJENATA SA COVID-19

Liječenje	Preporuka
Kućni uslovi	Standardne profilaktičke doze LMWH ako postoje faktori rizika ¹
Hospitalizovani pacijenti	
Pacijenti koji ne zahtijevaju mehaničku ventilaciju ili su na standardnoj kiseoničnoj potpori-pacijenti u jedinicama opšte njege	Standardne profilaktičke doze LMWH ⁴
Pacijenti koji zahtijevaju mehaničku ventilaciju ili su na „high flow“ kiseoničnoj potpori, odnosno pacijenti u jedinicama intenzivne njege	Profilaktičke doze LMWH dva puta dnevno ⁴ ili visoke profilaktičke doze
Sumnja na razvoj ili potvrđena venska tromboza ²	Terapijske doze LMWH ⁴
Pacijenti na dugotrajnoj antikoagulantnoj terapiji	Terapijske doze LMWH ⁴
Nakon otpusta ³	Kod svih hospitalizovanih razvoj tromboembolijskih pacijenata pred otpust se vrši procjena rizika za komplikacija i ako postoji indikacija nastavlja se: Standardne profilaktičke doze LMWH do 45 dana nakon otpusta

- **Primjena heparina niske molekularne težine (LMWH) je obavezna kod pacijenata sa rizikom od nastanka tromboze.**
- 1 i 3: Za primjenu tromboprofilakse kod pacijanata na kućnom liječenju kao i nakon završetka hospitalizacije nije postignut globalni konsenzus. Procjena rizika se zasniva na postojanju pridruženih stanja koja povećavaju rizik na razvoj tromboembolijskih komplikacija: prethodna tromboza, nepokretnost, malignitet, komorbiditeti, bilo koje drugo trombofilno stanje...
- Odluka se donosi na osnovu individualne procjene stanja pacijenta.
- 2: sumnja na razvoj venske tromboze: unilateralni otok ekstremiteta, razvoj površinskog tromboflebitisa, razvoj dispnoičnih tegoba, pogoršanje hipoksemije uprkos rediografskom/MSCT poboljšanju nalaza na plućima, porast SPDK, trend porasta d dimera (vrijednosti iznad 5, udvostručavanje vrijednosti tokom 24h).
- U slučaju sumnje na razvoj arterijske tromboze preporučuje se konsultacija odgovarajućeg specijaliste: neurolog, kardiolog, vaskularni hirurg.
- 4: korekcije doze LMWH:
- Ako je broj trombocita između 20-50: redukcija doze LMWH za 50%
- Ako je broj trombocita ispod 25: razmotriti ukidanje LMWH uz procjenu donosa rizika krvarenje/tromboza. Razmotriti upotrebu pumpi za spriječavanje DVT.
- Ako je ClCr ispod 30ml/min: redukcija doze LMWH za 50% i dalje doziranje u skladu sa nalazom anti Xa. Standardno određivanje anti Xa se ne preporučuje.

Prilog 2b. PRIMJENA ANTIKOAGULANTNE TERAPIJE KOD PACIJENATA SA COVID-19

- Preporučene laboratorijske analize na dnevnom nivou kod pacijenata koji su hospitalizovani i kod kojih se primjenjuje antikoagulantna tromboprolifaksija: kks, PV, aPTT, fibrinogen, d dimer, testovi bubrežne funkcije.
- Ukoliko je pacijent na antikoagulantnoj terapiji u trenutnu hospitalizaciju /Vitamin K antagonist-(VKA), Direktni oralni antikoagulantni lijekovi (DOAK) preporučuje se prevođenje na LMWH. Ukoliko se nastavljiva primjena bilo kog tipa oralne antikoagulantne terapije obavezno provjeriti potencijalne interakcije između lijekova. (<https://www.covid19-druginteractions.org/>)
- Primjena antiagregacione terapije kod pacijenata koji istu koriste zbog postojećih komorbiditeta nije kontraindikovana ali treba imati u vidu da zajednička primjena antikoagulantne i antiagregacione terapije povećava rizik od krvarenja i stoga je odluka zasnovana na procjeni individualnih karakteristika pacijenata i procjeni rizika za razvoj tromboznih komplikacija odnosno krvarenja.
- COVID-19 može da dovede do razvoja potrošne koagulopatije odnosno DIK. U tom slučaju potrebna je primjena supstitucione terapije tako da se broj trombocita održava iznad 50, nivo fibrinogena iznad 1 g/l (primjena krioprecipitata) i vrijednosti INR ispod 1.5 (primjena plazme). Primjena antikoagulantne terapije u tom slučaju zavisi od individualne procjene pacijenta i procjene odnosa rizika od razvoja tromboze odnosno krvarenja.
- Izolovani pad vrijednosti broja trombocita može da bude posljedica heparinom indukovane trombocitopenije (HIT). U tom slučaju preporučuje se da se urade HIT antitijela (heparinom indukovana trombocitopenija) i obaviti konsultacija hematologa.

Lijek	Profilaktička doza	Terapijska doza
Enoxiparin (Clexan®)	<50 kg 20 mg sc/24h 50-90 kg 40 mg sc/24h 90-130 kg 60 mg sc/24h > 130 kg 80 mg sc/24h	1 mg/kg/12h
Dalteparin (Fragmin®)	<50 kg 2500 j sc/24h 50-90 kg 5000 j sc/24h 90-130 kg 7500 j sc/24h > 130 kg 10000 j sc/24h	100 j/kg/12h
Nadroparin (Fraxiparin®)	<50 kg 2850 j (0,3ml) sc/24h 50-75 kg 3800 j (0,4ml) sc/24h 75-110 kg 5700 j (0,6ml) sc/24h	86 j/kg/12h

Prilog 3. SKORING SISTEM ZA TERAPIJSKU PRIMJENU PLAZME REKONVALESCENATA U LIJEČENJU COVID-19

Kriterijum	Bodovi			
	0	1	2	ZBIR
Status pacijenta	Ambulantno liječenje	Pacijent hospitalizovan u COVID bolnici	Liječenje u jedinici poluintenzivne/intenzivne njege	
Forma bolesti	Asimptomatska	Lakša/ umjereno teška	Teška/životno ugrožavajuća forma	
Period od pojave simptoma (u danima)	10-14	7-10	0-7	
Serološki / PCR nalaz	Sero-pozitivan + PCR pozitivan	Sero-negativan + PCR pozitivan	Sero-negativan + PCR pozitivan + Povećanje broja/veliki broj kopija virusa	
Respiratorne tegobe	Bez tegoba	Povremeno osjećaj otežanog disanja (resp. Fr. 25-30/min)	Dispnea (resp. Fr. >30/min) / respiratorna insuficijencija (potreba za mehaničkom ventilacijom)	
Saturacija O ₂	97-100%	90-96%	<90%	
Rtg /CT toraksa	Uredan nalaz / incipijentna pneumonija	Bilateralna pneumonija	Bilateralna pneumonija +progresija radiološkog nalaza na plućima za > 50% tokom 24-48h	
Opšte kliničko stanje pacijenta	Dobrog opšteg stanja, bez potrebe za supsticionom terapijom	Febrilnost, potreba za kiseoničnom potporom više od 50% vremena, opšta malaksalost	Šok (upotreba vazopresora i povišen nivo laktata >2 mmol/L pored adekvatne supsticione terapije); Multiorganska disfunkcija	
Komorbidity	Bez pridruženih bolesti, primarna imunodeficijencija (posebno deficit IgA)	Hematološki pacijenti, pacijenti sa gastrointestinalnim bolestima	Kardiološki pacijenti, pacijenti nakon transplantacije solidnih organa, pulmološki pacijenti, dijabetičari	
Terapija COVID - 19	Bez prethodne terapije	Antivirusna i/ili imunomodulatorna terapija	Progresija kliničkog/radiološkog nalaza uprkos primjenjenoj antivirusnoj i/ili imunomodularnoj terapiji	
Ukupno bodova				

Literatura

1. RECOVERY (2020, 16 June). Low-cost dexamethasone reduces death by up to one third in hospitalised patients with severe respiratory complications of COVID-19. https://www.recoverytrial.net/files/recovery_dexamethasone_statement_160620_final.pdf
2. RECOVERY Collaborative Group, Horby P, Lim WS, et al. Dexamethasone in Hospitalized Patients with Covid-19 - Preliminary Report. *N Engl J Med*. Jul 17 2020; 10.1056/NEJMoa2021436.
3. Guan WJ, et al. Clinical Characteristics of Coronavirus Disease 2019 in China. *N Engl J Med* 2020;382:1708-20.
4. Perna AF, Capolongo G, Trepiccione F, Simeoni M, Zacchia M, Ingrosso D. COVID-19, Low-Molecular-Weight Heparin, and Hemodialysis. *Kidney Blood Press Res*. 2020;45(3):357-362.
5. Hippensteel JA, LaRiviere WB, Colbert JF, Langouët-Astríe CJ, Schmidt EP. Heparin as a therapy for COVID-19: current evidence and future possibilities. *Am J Physiol Lung Cell Mol Physiol*. 2020;319(2):L211-L217.
6. Cattaneo M, Bertinato EM, Bircocchi S, et al. Pulmonary Embolism or Pulmonary Thrombosis in COVID-19? Is the Recommendation to Use High-Dose Heparin for Thromboprophylaxis Justified? *Thromb Haemost*. 29 April 2020;10.1055/s-0040-1712097.
7. WHO Clinical Management of Severe Acute Respiratory Infection when Novel Coronavirus (2019 – nCoV) Infection is suspected. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/clinical-guidance-management-patients.html>
8. Ayerbe L, Risco C, Ayís S. The association between treatment with heparin and survival in patients with Covid-19. *J Thromb Thrombolysis*. 2020;50(2):298-301.
9. Menezes-Rodrigues FS, Padrão Tavares JG, Pires de Oliveira M, et al. Anticoagulant and antiarrhythmic effects of heparin in the treatment of COVID-19 patients [published online ahead of print, 2020 May 14]. *J Thromb Haemost*. 2020;10.1111/jth.14902.
10. National Health Institute (NIH) report "What's New in the Guidelines"; Accessed on: July 17, 2020, link: <https://www.covid19treatmentguidelines.nih.gov/whats-new/>
11. Xu XW, Wu XX, Jiang XG, et al. Clinical findings in a group of patients infected with the 2019 novel coronavirus (SARS-Cov-2) outside of Wuhan, China: retrospective case series. *BMJ* 2020;368:m606.
12. Wu C, Chen X, Cai Y, et al. Risk factors associated with acute respiratory distress syndrome and death in patients with coronavirus disease 2019 pneumonia in Wuhan, China. *JAMA Intern Med*. 2020. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/32167524>.
13. Wu Z, McGoogan JM. Characteristics of and Important Lessons From the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in China: Summary of a Report of 72314 Cases From the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *JAMA* 2020.
14. Wei XB, Wang ZH, Liao XL, et al. Efficacy of vitamin C in patients with sepsis: an updated meta-analysis. *Eur J Pharmacol*. 2020;868:172889.
15. The American College of Obstetricians and Gynecologists. Practice advisory: novel coronavirus 2019 (COVID-19). Available at: <https://www.acog.org/clinical/clinicalguidance/practice-advisory/articles/2020/03/novel-coronavirus-2019>.
16. Cheng RZ. Can early and high intravenous dose of vitamin C prevent and treat coronavirus disease 2019 (COVID-19)? *Med Drug Discov*. 2020;5:100028.
17. Grant WB, Lahore H, McDonnell SL, et al. Evidence that Vitamin D Supplementation Could Reduce Risk of Influenza and COVID-19 Infections and Deaths. *Nutrients*. 2020;12(4):988.
18. Hemilä H, Chalker E. Vitamin C as a Possible Therapy for COVID-19. *Infect Chemother*. 2020;52(2):222-223.
19. Gerotziafas G et al: Guidance for the Management of Patients with Vascular Disease or Cardiovascular Risk Factors and COVID-19: Position Paper from VASEuropean Independent Foundation in Angiology/Vascular Medicine. *Thrombosis and Haemostasis*. 2020 in press
20. Moores LK, Tritschler T, Brosnahan S, et al. Prevention, Diagnosis, and Treatment of VTE in Patients With Coronavirus Disease 2019: CHEST Guideline and Expert Panel Report. *Chest*. 2020;S0012-3692(20)31625-1. doi:10.1016/j.chest.2020.05.559
21. Spyropoulos AC, Levy JH, Ageno W, et al. Scientific and Standardization Committee communication: Clinical guidance on the diagnosis, prevention, and treatment of venous thromboembolism in hospitalized patients with COVID-19. *J Thromb Haemost*. 2020;18(8):1859-1865. doi:10.1111/jth.14929
22. Vivas D, Roldán V, Esteve-Pastor MA, et al. Recommendations on antithrombotic treatment during the COVID-19 pandemic. Position statement of the Working Group on Cardiovascular Thrombosis of the Spanish Society of Cardiology. *Rev Esp Cardiol (Engl Ed)*. 2020;S1885-5857(20)30272-3. doi:10.1016/j.rec.2020.04.025
23. American Society Of Hematology: COVID-19 and VTE/Anticoagulation: Frequently Asked Questions <https://www.hematology.org/covid-19/covid-19-and-vteanticoagulation>
24. Society of Critical Care Medicine and European Society of Intensive Care Medicine 2021/1. Surviving Sepsis Campaign Guidelines on the Management of Adults with Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in the ICU.
25. Furlow B. COVACTA trial raises questions about tocilizumab's benefit in COVID-19. *Lancet Rheumatol*. 2020;2(10):e592
26. Alhazzani W, Møller MH, Arabi YM, Loeb M, Gong MN, Fan E, et al. Surviving Sepsis Campaign: Guidelines on the management of critically ill adults with Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). *Crit Care Med*. 2020;48(6):e440-69

SREDSTVA ZA DEZINFEKCIJU RUKU

Univerzitet u Banjoj Luci
Medicinski fakultet
Studijski program farmacija

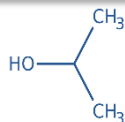
AKTIVNI SASTOJCI SREDSTAVA ZA DEZINFEKCIJU

ETANOL

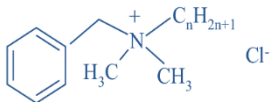

PROPANOL

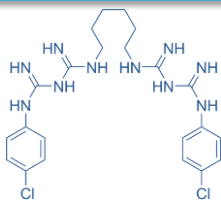
IZOPROPANOL

Sredstva za dezinfekciju na bazi alkohola sadrže **etanol**, **n-propanol** ili **izopropil alkohol** u koncentracijama 60-95%. Smatra se da navedeni alkoholi efikasni protiv korona virusa u koncentracijama od 62-71%.

n= 8,10,12,14,16,18

BENZALKONIJUM-
HLORID

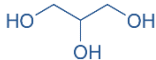

HLORHEKSIDIN

Benzalkonijum-hlorid i **hlorheksidin** veoma su česti sastojci sredstava za dezinfekciju ruku – bezalkoholni dezinficijensi.

VODONIK-PEROKSID

GLICEROL

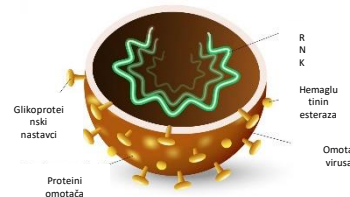
Vodonik-peroksid (hidrogen) u koncentraciji od 0,5%, djeluje protiv korona virusa. Može se koristiti za dezinfekciju raznih površina, uređaja, rukavica,... Preporuka SZO je da se za dezinfekciju ruku koristi u kombinaciji sa alkoholom, čija je minimalna koncentracija 60%.

Glicerol ima ulogu humektansa – sprečava isušivanje kože.

MEHANIZAM DJELOVANJA DEZINFICIJENASA

CORONAVIRUS

GRAĐA KORONA VIRUSA:

- Nukleokapsid (kapsid + RNK)
- Omotač (dvoslojni lipidni omotač sa proteinima)
- Glikoproteinski nastavci

Antimikrobno dejstvo alkohola zasniva se na denaturaciji proteina, što dovodi do razaranja ćelijske membrane bakterija i omotača virusa. Optimalna koncentracija etanola protiv virusa korona jeste 62-71%.

Vodonik-peroksid, produkujući slobodne radikale (aktivni kiseonik), djeluje razarajuće na lipide, genetski materijal, kao i ostale esencijalne komponente koje ulaze u sastav virusa i bakterija.

Benzalkonijum-hlorid i hlorheksidin pokazuju manju efikasnost protiv korona virusa.

PRAVILNO PRANJE RUKU

Pravilno pranje ruku sapunom i toplom vodom u trajanju od minimalno 20 sekundi, predstavlja veoma efikasnu mjeru pri uklanjanju virusa, bakterija i ostalih nečistoća koje se nalaze na rukama.

Budimo odgovorni prema sebi i drugima – dezinfikujmo ruke!